

MAANDBLAD VAN „OUD-UTRECHT”

VEREENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

SEPTEMBER
1954

ONDER REDACTIE VAN:
H. DE JONG

27e JAARGANG
Nº 9

UITGAVE DER VEREENIGING. ADRES: MAJELLAPARK 61, UTRECHT
Gironummer 575520 ten name van de Vereeniging „OUD-UTRECHT”

Excursie naar Breukelen

Het bestuur nodigt de leden met hunne dames uit tot deelneming aan een excursie naar *Breukelen* op Zaterdagmiddag 18 September a.s. Vertrek per autobus van het Janskerkhof om kwart voor twee precies. De kosten bedragen f 1.50 per persoon.

Deelnemerskaarten kunnen tot en met 14 September worden afgehaald bij de Ned. Handelsmaatschappij Janskerkhof 12 te Utrecht. Na tijdige overschrijving of storting op postrekening 11623 van de Ned. Handelsmaatschappij worden ze ook gaarne per post toegezonden.

Zij, die op eigen gelegenheid aan de excursie wensen deel te nemen kunnen een deelnemerskaart afhalen of bestellen à f 0.25 per persoon.

Bezocht zullen worden de kastelen Nijenrode en Gunterstein alsmede de hervormde kerk terwijl ook nog een rondwandeling door het dorp zal worden gemaakt en in het „State Wapen” een kopje thee zal worden aangeboden.

Voor hen die per eigen gelegenheid naar Breukelen komen is er verzamelen om kwart over twee bij de hervormde kerk in Breukelen.

Namens het bestuur:

Ir J. D. M. BARDET, voorzitter.

Mr N. B. TEN BOKKEL HUININK, secretaris.

BREUKELLEN.

De gemeente Breukelen is in 1948 ontstaan door de samenvoeging van de gemeenten Breukelen-Nijenrode en Breukelen-St Pieters, die elk uit de oude ambachtsheerlijkheden zijn gevormd.

De *hervormde kerk* dateert uit het midden van de 15de eeuw en is een éénbeukige kruiskerk met houten tongewelf. De toren is in 1705 gebouwd ter vervanging van de oude toren, die in 1702 was ingestort. Inwendig heeft de kerk enige luifelbanken van de ridderhofsteden, een vijftal rouwborden van de families Ortt, Nijenrode en Huydecoper en een wit marmeren graftombe van het geslacht Pergens. Een fraai gesmeed hek bevindt zich voor de later gedichte grafkapel van Gunterstein.

Het *gemeentehuis* is gevestigd in het prachtige buiten Boom en Bosch, vroeger van de heer Th. Boendermaker. In de 17de en 18de eeuw is het goed zeer weelderig ingericht. Van 1680 tot 1683 was het eigendom van de vice-admiraal baron Engel de Ruyter, zoon van de grote Michiel; een portret van E. de Ruyter hangt in de burgemeesterskamer. Vooral van de Vechtzijde gezien is het huis bijzonder fraai gelegen.

In de gemeente bevinden zich behalve een groot aantal meer of minder goed bewaarde Vecht buitens nog twee oude erkende ridderhofsteden: Nijenrode en Gunsterstein. De Fransen, die in 1672 ons land veroverden hebben daarbij alles vernield wat oud en sterk was; niet alleen beschadigd maar door buskruis-explosies alles verwoestend, zoals de prenten uit „Ontroerd Nederland” nog te zien geven. En zo is het ook in de Vechstreek gegaan, waar alleen het kasteel Zuylen en de ridderhofstad Oudaen gespaard zijn gebleven.

Nijenrode is gesticht door heer Gijsbrecht van Ruwiel omstreeks 1260, die bij zijn dood het stamslot Ruwiel aan zijn oudste zoon en het door hem gebouwde nieuwe slot aan zijn jongere zoon Gerard Splinter naliet, die de naam Rueel liet varen en de naam Nijenrode (= nieuw gerooid) aannam, een naam, die voor het huis behouden is gebleven. In 1495 sterft het geslacht der Nijenrodes in de mannelijke linie uit. Het goed komt dan aan Willem Torck. In 1511 wordt Torck echter door de stad Utrecht gevangen genomen en het slot geheel verwoest.

Na herbouw en veel wisselingen wordt het kasteel in 1673, zoals gezegd, opnieuw vernield. De ruïne wordt in 1675 met de ambachtsheerlijkheid Breukelen-Nijenrode voor f 40.000 gekocht door de Amsterdammer Johan Ortt. Hij herstelt het kasteel dat tot 1849 in het bezit van de familie Ortt blijft. In 1907 wordt het gekocht door de koffiehandelaar Michiel Onnes die het kasteel geheel deed restaureren. De hoge gekanteelde donjon met hangtorentjes is bij deze restauratie geheel nieuw opgetrokken ter plaatse waar vóór 1673 een dergelijk maar veel bescheidener gebouw stond. Ook de

zandstenen ingangspoort van het voorplein en de voorpoort aan de straatweg zijn nieuw. Na de duitse bezetting wordt het kasteel aangekocht door de Bataafse Petroleum Maatschappij. Er is thans in gevestigd het opleidingsinstituut voor de Buitenlandse Dienst.

Gunterstein is in de 13de eeuw gesticht door Gunter uit het utrechtse geslacht Lichtenberg als een sterk middeleeuws slot. Ook dit huis wordt in 1511 door de burgers van Utrecht ingenomen en tot de grond toe geslecht. De eigenaar Hendrik, bastaard van Nijenrode overleeft dit echter en als hij in 1519 sterft laat zijn zoon Gijsbert het slot weer herbouwen. Van 1611 tot zijn tragische dood in 1619 is het kasteel in het bezit van de landsadvocaat Johan van Oldenbarnevelt.

Nadat het slot in 1673 door de Fransen is opgeblazen laat Magdalena Poulle in wier bezit de heerlijkheid Tienhoven met het goed Gunsterstein is gekomen op de fundamenten van het verwoeste slot het tegenwoordige kasteel bouwen. Na haar dood komt het door vererving in het bezit van de amsterdamse regentenfamilie van Collen (later Willink van Collen). Na de dood van de laatste mejuffrouw Willink van Collen in 1935, is het kasteel geërfd door de familie Quarles van Ufford, die het huis thans nog bewoont. Na de herbouw van 1681 is het huis dus nooit meer verkocht geworden.

Gunterstein is een vierkant gebouw met twee voorbouwen ter weerszijden van de ingang, welke beide in later tijd met een verdieping zijn verhoogd. Midden op het dak staat een monumentaal bedoelde schoorsteen, die met beelden in de nissen prijkt. Het inwendige heeft fraaie schilderijen en inboedel en een gobelinzaal met wandtapijten van de delftse wever Maximiliaan van der Gucht, dezelfde, die ook de gobelins van het kasteel Zuilen en het Bartholomeus gasthuis te Utrecht leverde. Verder een goed geordend huisarchief met bijzondere documenten, kaarten, plattegronden en prenten. Het park, waarin vrije wandeling is toegestaan behoort tot de fraaiste van de Vechtstreek.

J. D. M. B.

REIZEN IN DE VECHTSTREEK

Omstreeks 1830 verscheen te Leiden een boekje van J. B. Christemeyer „Het lustoord tusschen Amstel en Grebbe en elders in het Sticht van Utrecht. De heer M. Raven te Den Dolder schreef daaruit enige passages over, die een indruk geven van de Vechtstreek en omgeving.

Blz. 13—15: „Met de diligence of snelwagen gaat het, voor het doel waarmede gij reist, te spoedig. Met de snelschuit of den zoogenaamden vlieger, gaat het niet zoo snel, of gij kunt de voorwerpen, die zich in het voorbijgaan langs uwen weg voordoen, op uw gemak waarnemen.

Er zijn in uw geval meerdere voordeelen aan het reizen met de schuit verbonden. Gij wilt, bij voorbeeld, met elkander spreken; in de diligence dient men de stem vrij luide te verheffen, doordien het gedreun van het rijdtuig maakt, dat men elkander anders niet verstaat; dit maakt eene gezette redewisseling op den duur vermoeijend; het zich meer langzaam en stil bewegend vaarttuig, waarin men zoo regt gezellig bij elkander zit, lokt als van zelve tot een onderhoud uit.

Men kan ook in de schuit zich meer gemakkelijk nederzetten om te lezen; of tot afwisseling in den stuurstoel een luchtje gaan scheppen."

„Welaan, stappen wij in de roef der schuit, die, des ochtends, te 7 ure, met twee paarden van den Beerenbijt vertrekt en gewoonlijk tegen den middag te Utrecht aan komt."

Blz. 33: Men komt om 10 uur te Loenersloot aan (via Ouderkerk, „De Voetangel" (uitspanning) Abcoudermeer, de Angstel; verder ging de schuit door de Nieuwe Wetering naar Nieuwersluis en verder de Vecht) (Daarom heette de Vecht beneden Nieuwersluis de stille Vecht). „Wij zouden dus, na Vreeland en deszelfs omstreken bezigtigd te hebben, nog op ons gemak, van daar over Loenen wandelende, de middagschuit kunnen bereiken die te half twee ure van den Beerenbijt varende, nagenoeg te half zes ure te Nieuwersluis aanlegt, en gewoonlijk des avonds te acht ure te Utrecht aankomt."

Blz. 34: U mag u zelfs niet ontraden, om, zoo de gelegenheid het u in 't vervolg toelaat, opzettelijk een togtje op Utrecht te ondernemen, en dan eenen avondstond in de maand Mei uit te kiezen, wanneer gij, — te vijf ure in den namiddag, aan den Beerenbijt, in de snelschuit of vlieger stappende, en dan, met opgaand maanlicht, de Vecht tussen Nieuwersluis en Breukelen bevarende, — onder begunstiging van fraai weder, bij den verrukkelijken zang der nachtegalen, welke in dien boomrijken omtrek veel gevonden worden, een dier heerlijke avondstonden kunt genieten, waarvan de herinnering ons nog lang de aangenaamste beelden wedergeeft.

Blz. 47: Maar laat ons, van de zuwe naar het dorp (Vreeland) terugkeerende, het bekoorlijke verschiets niet vergeten, hetwelk men heeft, als men, een eind weegs de laan der wandelplaats ingegaan zijnde, zich even voorbij dat kleine witte landhuis bevindt, en dan naar den kant der zuwe ziet. Men heeft dan een vergezigt naar de zijde van Kortenhoeve op de hoogten der Gooische heide nabij Hilversum, hetwelk naar hemelsbreedte gerekend, zekerlijk niet veel meer dan een uur afstands bedraagt, maar niettemin, bij helder weder, uitnemend schoon is.

Blz. 48: Als des zomers de boekweit bloeit, ziet men deze hoogten van hier als met een wit kleed bedekt, welks golvingen zich tegen het azuurblauw veld van den gezigteinder met zachte ronding af-

teekenen, en in de verte naar sneeuwtoppen gelijken, die op den achtergrond van het landschap verrijzen..... Maar dan bovenal moet het vergezigt op deze witte heuvelen die in eene oostelijke rigting van hier liggen, grootsch en betooverend zijn, wanneer de opkomende dageraad daarover zijne tinten spreidt en zij in den glans van het morgenrood blinken. Hoe wordt niet het verrukkende van zulk een vergezigt vermeerderd, door het aandeel dat de geest daar aan toevoegt, die in hetzelfde het beeld van eene verblijdende toekomst mag aanschouwen!

OUDE UTRECHTSCH E STRAATNAMEN

1. Konings- en Keizersstraten of wegen

b. Keizersnamen

Evenmin als bij de genoemde koningsnamen het geval bleek te zijn (blz. 49—52), leven in de te Utrecht bewaard gebleven „keizersnamen” van straten min of meer persoonlijke herinneringen aan vorsten voort, of is het vorstelijk begrip in een of anderen vorm met de naamgeving verweven.

De tegenwoordige, sedert het midden der 16de eeuw als Keizerstraat aangeduide verbindingsweg tusschen de Heerenstrate van S. Johannes, van 1647 af als Nobelstraat bekend, en de Lange Rietsteeg, heette indertijd de Vuile Sloot en was toen een deel van de oostelijke begrenzing der immuniteit van het St Janskapittel. Die Vuile Sloot, wellicht een overblijfsel van een vroegere Rijntak, was ingericht tot ontvangst van het water uit de huizen, in die buurt gelegen, doch werd mede gebezigd tot bergplaats (stortplaats) van vuilnis, zoodat de raad maatregelen moest nemen tot beveiliging van de gezondheid der ingezetenen. Nadat zij meermalen, doch zonder gevolg, op last der regering was schoongemaakt, beval de raad in 1546, dat de sloot bekluisd, tot eene straat gemaakt, en het water door eene afdocht in de Nieuwegracht (= de tegenwoordige Drift) geleid zoude worden. Van de 17de eeuw af komt deze straat veeltijds voor onder den naam van Keizerstraat; dat zij dezen van het geslacht van dien naam ontleende, is wel waarschijnlijk, doch niet stellig gebleken.¹⁾

In deze straat ligt ook nog de Keizerspoort, een blinde steeg, waartoe de zeer smalle doorloop tusschen de perceelen 5 en 21 toegang geeft. Daar staan nog de misschien reeds bij of kort na de saneering dezer buurt in het midden der 16de eeuw opgetrokken huizen, aanvankelijk drie welke door splitsing of bijbouwing allengs tot zeven uitgebreid zijn, zooals uit de nummering opgemaakt kan worden. De aanvankelijke nummering G 476, 477 en 478 bleef gehandhaafd, doch werd door het toevoegen van subletters aan die der nieuwe woningen aangevuld. De per wijk doorlopende num-

mering werd bij gemeente-verordening van 28 November 1890 door een straatgewijze nummering, in dit geval de nrs 7, 9, 11, 13, 15, 17 en 19 der rechter (oostelijke) huizenrij vervangen.

Niet ver van deze Keizerspoort, eveneens in het voormalige „Fortuyn“-kwartier, later wijk G, gelegen, leidt tusschen de panden 40 en 46 der Lange Jufferstraat een steegje naar het Keizershof, een pleintje met twee bewoonde huizen, die 42 en 44 genummerd zijn. Vermoedelijk voerde dit steegje oudtijds naar het Klokhuis, de vroeger hier staande klok- en geschutgieterij, die aan het kapittel van St Jan toebehoorde. Het was een hoog en ruim gebouw, dat tusschen de jaren 1629 en 1670 tot woningen werd vertimmerd. In laatstgenoemd jaar werden negen dezer kameren verkocht. De hoofdtoegang lag zeer waarschijnlijk aan de nog tusschen de perceelen 62 der Lange Jufferstraat en 23 der Witte-vrouwenstraat liggende blinde Kloksteeg ²).

In den noordwesthoek van het Domplein, dat vroeger ook wel Domskerkhof, Munsterkerkhof of Oudmunsterkerkhof werd genoemd, ligt een binnenpleintje, dat ook, zij het niet officieel, den naam van Keizershof draagt. Er staan vijf huizen met de aaneensluitende nummering van 11 tot 15 in dit gedeelte van het aloude „Papenvaandel“-kwartier, die in 1890 de plaats der tevoren geldende wijknummering F 290—295 verving.

De naam van dit Keizershof herinnert volgens sommigen aan het paleis, dat omtrent deze plek gelegen moet hebben en waarvan nog resten (der benedenverdieping?): zandsteen en zuilen, kraagsteen en bogen, onder huizen der Vischmarkt te zien zijn. Dit reeds in de tweede helft der 9de eeuw bestaande en toen door de Noormannen verwoeste gebouw herrees ten tijde van bisschop Balderik, ging bij de groote stadsbranden van 1017, 1131 en 1253 weer te niet, doch werd telkens herbouwd en bestond nog in 1297. Het ontleende den naam „Lofen“ vermoedelijk aan zijn arcadischen bouwtrant en was de woning „dye sale“ van den bisschop, tevens de palts der Duitsche keizers, nadat deze landstreek sedert 962 in staatkundige betrekking tot het Duitsche rijk was gekomen.

Meer aanvaardbaar is echter de veronderstelling, dat in de naam van dit pleintje de herinnering voortleeft aan het logement-koffiehuis, dat gedurende een groot deel der 18de eeuw aan dezen uithoek van het Domplein heeft gestaan.

Blijkens een hypotheek-acte van 28 November 1792 ten name van Leonard Bart werd o.m. „zekere des comparants groote huysinge, met zijn erven en hoff, zijnde een coffijhuis, benevens nog twee woningen daar bij en over gemelte huysinge staande, allen met hunne kelders en kluysen, genaamd het Keyzershoff, staande en gelegen binnen deze stad op 't Domskerkhof tegens over den Doms

toorn, hebbende syn uitgang in zeker steegje op de Vismarkt uytkomende", als onderpand gesteld.

Een acte van 10 Juni 1809 noemt dit aan de noordzijde van het Domplein gelegen pand nog als „gerenommeerd koffijhuis", maar nauwelijks een half jaar later, in een document van 2 Februari 1810, wordt hier gesproken van de plek, waarop het koffijhuis van ouds genaamd geweest 't Keizershoff gestaan heeft". De beide nevenwoningen, welke ook „hunnen ingang op 't Domskerkhof" hadden, waren blijkbaar nog aanwezig.

Constructief verband met de omstreeks drie meter lager gelegen huizen aan de Vischmarktzijde, die trouwens tegen den westkant van het Domplein leunen, is niet gebleken. Zeer waarschijnlijk is het derhalve, dat de naamgeving van het pleintje niet met het oude keizerlijk Lofen verband houdt, doch steunt op de gewoonte van vrijwel alle tijden, om door den naam een pleisterplaats aan te duiden, waar de gast vorstelijke verzorging of bijzondere geneugten te wachten staan.

Grondlegger en peet van het nieuwe bedrijf was ongetwijfeld Henrik Bart, een gereformeerd koffiehuishouder, geboortig uit „de Grisons" (Graubünden), die 16 Augustus 1730 het stedelijk burgerrecht kocht. Hij en zijne verwanten hebben de zaak tijdens den duur van haar bestaan gedreven. In de verslagen van vreemdelingen die Utrecht tusschen 1730 en 1810 bezochten, wordt ze zelden genoemd; alleen James Boswell woonde er in 1763—'64 als student op kamers ³⁾.

2. Peperstraat

In de derde vraag der op blz. 49 omschreven lijst wordt geïnformeerd naar de aanwezigheid eener Peperstraat, waarvan de benaming uit de middeleeuwen stamt en die een onderdeel van een groote verkeersweg door de plaats heen geweest kan zijn. Een Peperstraat komt weliswaar niet meer in Utrecht voor, maar heeft er in de late middeleeuwen wel bestaan, zooals in vele Nederlandsche steden het geval was en nog is. Eertijds heette het zuidelijkste deel van den tegenwoordigen Springweg, dat van de Lange Smeestraat naar de Geertestraat loopt, en op het Geertekerkhof uitkomt, de „Joncfrouwenstrate". In de middeleeuwen was die naam gegeven aan den weg, welke tevoren „Peperstraat" had geheeten. Die naamsverandering moet vóór 1407 hebben plaats gehad, zooals uit een charter van dat jaar opgemaakt kan worden. Een transportbrief van 1621 toont aan, dat toen nog de herinnering aan den ouden naam bestond. ⁴⁾ Elders is de vraag gesteld, of deze straatnaamsverandering misschien uit de legende van het wonderbare vlas verklaard mag worden. ⁵⁾

Zeker 500 jaar lang heeft de „Joncfrouwenstrate", in den volksmond allengs Jufferstraat genoemd, een deel van den voornaamsten

verbindingsweg door de oudste handelswijken van Utrecht uitgemeekt. Achter de beveiligende, door bisschop Baldrik omstreeks het midden der 10de eeuw gebouwde stadsmuur liep hier de groote verkeersweg van zuid naar west tusschen Tolsteeg- en Catharijnepoort. Eerst door het raadsbesluit van 10 Februari 1891 kreeg dit deel den naam van den weg, waartoe het logisch altijd behoord had en werd verdere verwarring met de Lange en Korte Jufferstraat in het noordoosten der oude stad voorkomen.

Hopelijk dragen ook deze mededeelingen er iets toe bij, om het reeds in de middeleeuwen veelvuldig voorkomen van „peper”-namen in ons land te verstaan. Tot nu toe is voor de bijzondere aandacht, welke oudtijds ook op deze wijze aan de zeldzame kostbare en dus zeer gezochte specerij werd geschonken, geen aannemelijke reden gevonden.

De overige 13 onderwerpen waarvoor de Naamkunde-afdeeling der Koninklijke Nederlandsche akademie van wetenschappen in haar derde vragenlijst belangstelling vraagt, zijn voor de stedelijke topografie niet van rechtstreeksche beteekenis. Enkele verdienen echter provinciale aandacht, zooals b.v.b. Hessenweg (De Bilt), 't Hemeltje (Houten) en de Brink (Zeist). E.

1) N. van der Monde, Geschied- en oudheidkundige beschrijving... der stad Utrecht. Dl. I. Utrecht, 1844. 8°. Blz. 125—126, 220—226.

2) Alsvoren, Blz. 214—215.

3) Boswell in Holland, 1763—1764... Ed. by F. A. Pottle, Londen [1952]. 8° Blz. 30 en 276.

4) N. van der Monde. T.a.pl. Dl. III. 1846. Blz. 342—343.

5) G. A. Evers, Kruisvaart en bruidstrouw. De (Utrechtse?) overlevering van „het wonderbare vlas”. In: Historia XII—1947, blz. 131—133.

DE ST PAULUSABDIJ TE UTRECHT

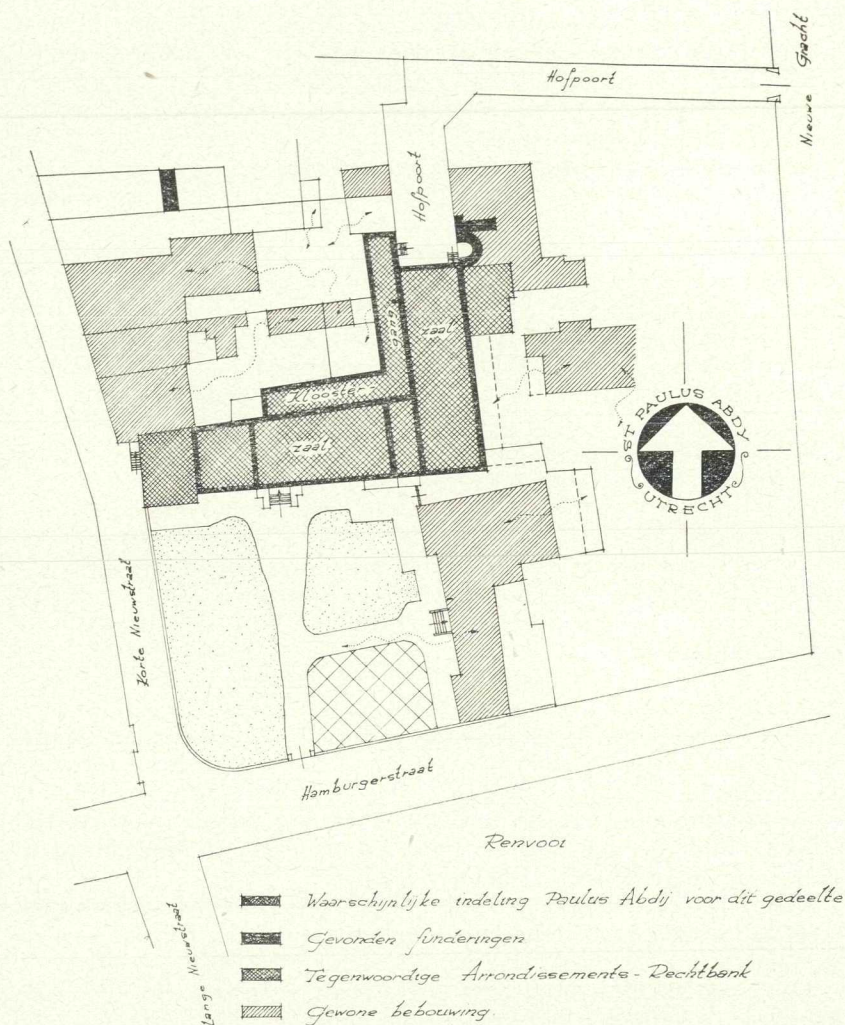
In het maandblad van Oud-Utrecht no 12 van 1949 blz. 89 komen mededelingen voor over vondsten die belangrijk zijn voor de vaststelling van de plattegronden van de gebouwen der St Paulus Abdij, waarvan, zo wij dachten, niet het minst ons is overgebleven.

Het weten dat de gebouwen van deze Abdij gestaan hebben op het terrein omsloten door de Trans-de Nieuwe Gracht-de Hamburstraat en de Korte Nieuwstraat was de aanleiding dat elke ontgraving die in dit terrein plaats vond al onze aandacht had.

De bereikte eerste resultaten van dit zoeken zijn in opgemeld artikel omschreven.

Heel graag waren we in 1949 verder gegaan met het onderzoek.

De heer rentmeester van de Ridderlijke Deutsche Orde jhr De Jonge van Zwijsbergen gaf toestemming om in de ommuurde tuin behorende tot de eigendom van deze Orde te mogen graven.

Ook waren er nog mogelijkheden in het gedeelte van de Hofpoort, ten Noorden en ten Westen van deze eigendom.

Maar de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek was zo met werk overladen dat niet wachten kon, dat van dit aanbod in die tijd geen gebruik gemaakt kon worden.

Meerdere malen was bij het afvallen van gedeelten van de pleisterlaag van de Noordelijke buitenmuur van het Gerechtsgebouw tufsteen aan het licht gekomen en omdat deze muur juist op de plaats staat waar volgens de gevonden resten onder het gebouw van de

R.D.O. de Zuidelijke transeptwand van de kapel zich moet bevinden werd dit goed in gedachte opgenomen en aan anderen doorgegeven.

En nu, Mei 1954, werd begonnen met de verbouwing van het gebouw van de Arrondissementsrechtbank.

In het bestek was opgenomen dat de aannemer deze gevel weg moest breken, maar eerst door ontleistering zowel binnen als buiten gelegenheid moest geven voor onderzoek.

Dit bleek een goede maatregel geweest te zijn — want nauwelijks was men met de ontleistering begonnen of tal van bijzonderheden kwamen er aan het licht.

Zo werden gevonden, de Oostelijke helft van een Oostelijk vanuit het midden van de gevel zich bevindend venster en de Westelijke helft van een Westelijk van het midden zich bevindend venster.

De buitenkant van deze gevel was vroeger de binnenkant van de Zuidelijke transeptgevel — en de binnenzijde van nu het Gerechtsgebouw was dus de buitenkant.

Men heeft de kapel weggebroken met uitzondering van de Zuidelijke transeptwand.

De gevonden vensters-afgesloten door een rondboog moeten plus-minus 2.75 M hoog en 1.25 M breed geweest zijn.

De schuine binnenneggen bevinden zich uit den aard der zaak nu aan de buitenzijde.

Aan de eigenlijke buitenzijde waren de vensters omlijst door een 14 cm terugliggend veld ter breedte van ± 50 cm.

Ook kwam in het Westelijke gedeelte van deze muur ter hoogte van 3.80 M boven de vloer van de zittingzaal een vroegere toegang aan het licht, die gelegenheid gaf om vanuit het transept te komen op de 1e verdieping van de ten Zuiden daarvan gelegen vertrekken.

In het ondergedeelte van de gevel kwamen nog de binnenneggen van twee vensters aan het licht.

Een juiste vaststelling van de hoogte van deze vensters is niet meer mogelijk omdat door later aangebracht werk hier te veel is weggenomen.

De gevel zelf bestaat geheel uit tufsteen — gemetseld als z.g.n. kistwerk — de buiten- en binnenzijde van bewerkte tufsteen — de ruimte daartussen, met ruwe stukken — kleine zwerfkeien, enz.

't Verband werd aangebracht door wisselende lagen van blokken hoog ± 20 cm en dik 13 cm en lagen van hoog 13 cm en dik ± 21 cm.

In verband met de ruimte in ons maandblad zover.

In het volgende nummer hoop ik deze mededelingen te kunnen voortzetten. Wel wil ik u alvast verklappen, dat er belangrijk meer te vertellen is!

W. STOOKER

KLEINE MEDEDELINGEN

Het Janskerkhof bedreigd? Onder dit opschrift lezen wij in het Nieuw Utr. Dagblad van 23 Juli 1954:

„Dezer dagen kwam ons ter ore, dat er plannen zouden bestaan om de bomen op het Janskerkhof — of althans een groot gedeelte daarvan — te vellen en het „plein“, dat dan zou ontstaan, te gebruiken als parkeerterrein.

Wij menen, dat het goed is daartegen nu al een waarschuwend stem te laten horen. Zijn onze inlichtingen juist, dan wijzen deze erop, dat een plan zoals wij hierboven aangaven wel degelijk — zij het dan misschien door een enkeling — is overwogen. En wij aarzelen niet om te zeggen, dat de uitvoering daarvan één van de mooiste plekjes van Utrecht onherstelbaar zou verminken. Wij zijn in de utrechtse binnenstad niet rijk aan groen. Destijds is de Tivolituin en later is een deel van het Lucas Bolwerk ten offer gevallen aan andere doeleinden. Daardoor verminderde het groen en verdwenen fraaie bomenpartijen.

De bomen op het Janskerkhof zijn ons nog overgebleven en het plein met de lindebomen en de kerk — waarvan het koor onlangs fraai gerestaureerd is — daartussen is in meer dan één jaargetijde één van de bekoorlijkste plekjes van de stad. Wij weten van een Française, die op een Zaterdagmorgen noodgedwongen enige tijd door haar gastvrouw aan haar lot moest worden overgelaten en die deze tijd doorbracht op de bloemenmarkt op het Janskerkhof, waarover het Domcarillon zijn feestelijke klanken liet dalen. De meest chauvinistische Utrechter kon niet opgetogener zijn dan deze buitenlandse gast was.

Dit fraaie plekje zou nu moeten verdwijnen en tot een grauwe troosteloze steenmassa worden om gelegenheid te bieden daar auto's netjes in het gelid te zetten. Een aantal van die auto's kunnen er nu al onder de bomen staan. Wij kunnen dan ook niet aannemen, dat het gemeentebestuur bereid zou zijn dit offer te brengen.”

Meyenhage verdwijnt. Aan de Groenekanneweg in De Bilt, tegenover het Dr Letteplein staat het huis Meyenhage, dat nog één van de weinige plekjes oud-De Bilt te zien geeft. Dit huis is verkocht en

zal gesloopt worden. Ter plaatse zullen woonhuizen verrijzen. De Biltse en Bilt-hovense Courant zegt er van:

„Het zal wel najaar worden aleer men op Meyenhage met de sloop kan beginnen. Dan zal een stukje oud-De Bilt verdwijnen, ook in de naam. Voor 1500 was Meyenhage al bekend. In 1558 werd het door de abt van Oostbroek en De Bilt verkocht aan Dirk Matthijs Hellink. Later ging het nog enige malen in andere handen over.

De naam zal zijn ontleend aan een haag van meitakken: Meyenhage. Het was in vroeger eeuwen gebruikelijk dat Bilt-naren met meitakken naar de stad Utrecht trokken en met de vrouwelijke jeugd aldaar nachtelijke braspartijen hielden. Er ontstonden bij het meifeest dan vele ongeregelheden. Het werd zo erg dat de overheid van de stad in 1642 de Bilt-naren verbood hun dulle streken te komen uithalen. Zo kwam er een eind aan een traditioneel geworden heidens gebruik.”

Vrijheidsboom te Elst. „De Vallei” bevatte onder het plaatselijk nieuws van Elst deze mededelingen:

„In ons dorp op de hoek Rijksstraatweg-Houweg staat een oude knoestige linde. Honderden mensen passeren dagelijks deze boom zonder er de minste aandacht aan te besteden. En toch is deze boom een brok historie.

De boom werd namelijk geplant omstreeks het jaar 1813 als herinnering aan de bevrijding van de franse overheersing en de stichting van het koninkrijk der Nederlanden onder Z.M. Koning Willem I.

Midden in ons dorp, maar vrijwel vergeten, staat dus een levend monument van de vreugde en de dankbaarheid van onze voorouders. Wij die ervaren hebben wat het zeggen wil als een gehate bezetter verdreven kan worden, dienen een dergelijk monument toch wel in ere te houden, ook al is het maar een knoestige linde.”

Monumenten in de Vechtstreek. Aan het verslag van de planologische dienst van provincie Utrecht over het jaar 1953 ontleen we deze zinsneden:

„Voor het streekplan voor het Vechtgebied werd de inventarisatie van de monumenten, voorzover niet gelegen binnen

de bebouwde kommen, voltooid in nauw overleg met de heer J. Stapper, ambtenaar van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg."

Van een vergadering van de technische werkcommissie voor het streekplan in gezelschap van jhr dr E. O. M. van Nispen tot Sevenaer, directeur van het Rijksbureau voor de Monumentenzorg, de heer Stapper en de heer R. J. Benthem, landschapsconsulent bij Staatsbosbeheer, verklaart het verslag:

„Behandeld werd eerst de uitgebrachte inventarisatie van de monumenten, welke door het bureau van de Provinciale Planologische Dienst was verricht en waarop van de zijde van Monumentenzorg nog enkele aanvullingen waren gegeven.

De commissie toonde zich met de resultaten van de inventarisatie zeer tevreden. Een uitvoerige discussie ontstond echter over de vraag in hoeverre deze monumenten in het kader van een **streekplan** beschermd zullen kunnen worden; de meningen die hierover geuit werden, waren over het algemeen niet optimistisch. Besloten werd om de kwestie van monumentenbescherming ook aan de betrokken gemeentebesturen voor te leggen. Opdat deze besturen een volledig overzicht zouden verkrijgen over alle voor de bescherming in aanmerking komende monumenten, werd besloten de inventarisatie aan te vullen met de monumenten binnen de bebouwde kommen. Dit zeer omvangrijke werk kwam in het verslagjaar nog niet gereed.

Vervolgens werd een uiteenzetting gegeven van het landschapsplan. Een dergelijk plan heeft voor de Vechtstreek grote betekenis. Het landschapsschoon is hier sinds vele eeuwen zeer belangrijk ondanks het feit, dat het door de moderne sociaal-economische ontwikkeling ernstig werd aangetast. Het feit, dat toch nog veel van het oude schoon aanwezig is en dat deze streek een duidelijk begrensde en afgezonderd gebied vormt, maakt dat met een doeltreffend en vrij beknopt landschapsplan zeer veel bereikt zou kunnen worden. De nieuwe starre en dominerende elementen van spoorlijn, kanaal en auto-

weg zullen landschappelijk in het geheel kunnen worden betrokken. Voorts zal ook bijzondere aandacht besteed moeten worden aan de landschappelijke verzorging en het inpassen in de omgeving van de toekomstige dorpsuitbreidingen.

Na een uitgebreide discussie werd dit plan met enkele wijzigingen van ondergeschikte aard aanvaard."

Beschrijving Maartenskerk. Blijkens de Doornse Courant „De Kaap" heeft de kerkvoogdij der hervormde gemeente in Doorn een beschrijving doen uitgeven van haar kerkgebouw, de oude Maartenskerk in dat dorp. De heer G. Kuipers is de auteur. Ten gerieve van belangstellende lezers, laten we hier volgen wat „De Kaap" vermeldt over het geschrift.

„Het vertelt van de bouwtrant, van het typische noormannenpoortje, van de vrij zeldzame hagioscopen — luister- of kijk-gaten — en van het vroegere kerkhof.

Uit het archief van huize Doorn en uit het kerkelijk archief worden gegevens aangehaald, die ons iets in de herinnering brengen van de duizendjarige geschiedenis van ons dorp, die zo nauw verweven is met de geschiedenis van onze Maartenskerk.

Ook het rijke interieur wordt uitvoerig besproken. De schrijver vertelt van de predikantenborden, de kansel, het middeleeuwse stenen doopvont, van het orgel, van de wandversieringen; hij beschrijft de stijlvolle kerkekamer of consistoriekamer en de daarin voorkomende memoriesteen, het antieke meubilair en de onder het vertrek gelegen grafkelders. Ten slotte de toren, met zijn herinneringen aan vroegere profane bestemmingen, zoals cachot en brandweer. En in die toren de prachtige bronzen luidklok, daterend uit het jaar 1707 en die tot randschrift draagt „Si deus pro nobis quis contra nos", hetgeen zeggen wil „Zo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn".

De heer Kuipers beschrijft de kerk als een door de eeuwen heen staand gebleven symbool van levende godsdienstzin in ons dorp."

